

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เรื่องเวสสันดรชาดกเป็นชาดกที่สำคัญที่สุด ได้รับยกย่องเป็นมหาชาติ เนื่องจากเป็นพระชาติที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธบารมีได้สมบูรณ์เต็มเปี่ยม และจัดเป็นชาดกที่ประชาชนนับถืออย่างแพร่หลายทั่วทุกภาคในประเทศไทย ทั้งในรูปแบบของวรรณกรรม ศิลปกรรม นาฏกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนสอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิต ทั้งมีส่วนสำคัญต่อวัฒนธรรมและความเชื่ออันเนื่องมาจากพุทธศาสนาของคนไทย

ผู้วิจัยได้ศึกษาหนังสือร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมมหาชาติกลอนเทศน์ ที่คัดเลือกสำนวนที่ดีที่สุดมาจัดรวมเล่มครบ ๑๓ กัณฑ์ ประกอบด้วยสำนวนกวีเอก ๖ สำนวน ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส เจ้าพระยาพระคลัง (หน) พระเทพโมฬี (กลั่น) สำนักวัดถนน และสำนักวัดสังข์กระจาย โดยมีจุดมุ่งหมายในการแต่งให้สอดคล้องกับการเทศน์ และเหมาะสมต่อการศึกษาเล่าเรียน

ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในเรื่องนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการสืบทอดขนบทางวรรณศิลป์ของวรรณคดีพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกเป็นวรรณคดีที่พุทธศาสนิกชนนิยมแต่ง อ่าน และฟังกันอย่างแพร่หลาย เพราะมุ่งจะได้รับอานิสงส์ยิ่งใหญ่จากการสร้างและเสพวรรณคดีเรื่องนี้ การใช้คำประพันธ์เป็นร่ายยาว เหมาะสมอย่างยิ่งแก่การใช้สวดและเทศน์ ดำเนินเรื่องเป็นระบบตามขนบนิยมของวรรณคดีพระพุทธศาสนา หากแต่ผู้เรื่องได้อย่างน่าสนใจ ตลอดจนการสร้างตัวละครที่สอดคล้องกับแนวคิดหลักทางพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้เน้นการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับทานบารมี ซึ่งเป็นการสร้างสมบุญบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ รวมทั้งเลือกใช้สำนวนโวหารที่สร้างความเชื่อถือ ศรัทธา และจินตนาการให้แก่ผู้อ่านผู้ฟังอีกด้วย

อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการที่กวีเลือกสรรคำและโวหารมาใช้ได้อย่างไพเราะ เหมาะ งาม เข้าใจง่าย สัมพันธ์กันทั้งเสียงและความหมาย สอดคล้องกับบริบทของเรื่อง กวีปรารถนาแสดงการบำเพ็ญพระบารมีที่ยอดยิ่ง ช่วยเสริมส่งพระบารมีของพระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรให้ปรากฏอย่างเด่นชัด และเป็นอานิสงส์แก่พุทธศาสนิกชนผู้ได้อ่านได้ฟัง โดยมี

ลักษณะดีเด่นทางวรรณศิลป์ที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน ๔ ประการ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาของเรื่อง ได้แก่ การเล่นเสียง การเล่นคำ การใช้ภาพพจน์ และการสร้างรสนทางวรรณคดี

การเล่นเสียงในเรื่องนี้ประกอบด้วย การเล่นเสียงสัมผัส การเล่นเสียงวรรณยุกต์ และการเล่นเสียงหนักเบา โดยการเล่นเสียงสัมผัสทั้งเป็นสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ ซึ่งสัมผัสอักษรที่เด่นในเรื่องนี้เป็นสัมผัสอักษรติดกันหลายคำ ทำให้เกิดเสียงที่ต่อเนื่องกันอย่างไพเราะ และยังสื่อความหมายได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้เหมาะที่จะใช้เทศน์ อีกทั้งสัมผัสสระจะทำให้เสียงคล้องจองต่อเนื่อง ทำให้เนื้อหาที่ใช้การเล่นเสียงสัมผัสสระนั้นง่ายต่อการจดจำ การเล่นเสียงวรรณยุกต์ให้ระดับเสียงแตกต่างกัน ช่วยสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่ต่างกันในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี การเล่นเสียงหนักเบาด้วยวิธีการใช้คำอักษา และการใช้คำซ้อน ๔ พยางค์ ทำให้เกิดจังหวะหนักเบาสลับไปมาอย่างสมดุล ช่วยให้การพรรณนาเนื้อความที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพหรือการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ มีความสมจริงยิ่งขึ้น

การเล่นคำในเรื่องนี้ประกอบด้วย การเล่นคำโดยวิธีการซ้ำ และการเล่นคำโดยวิธีการหลากหลายคำ การเล่นคำโดยวิธีการซ้ำแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ การซ้ำคำ การซ้ำกลุ่มคำ และการซ้ำข้อความจะช่วยเน้นความหมายของคำที่ซ้ำนั้นให้เด่นชัดขึ้น ส่วนการเล่นคำโดยวิธีการหลากหลายคำมีทั้งการหลากหลายคำที่เป็นชื่อเรียกบุคคล สัตว์ สถานที่ การหลากหลายคำที่ให้ความหมายเกี่ยวกับกิริยาอาการ และการหลากหลายคำในการชมความงาม ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสละสลวยในการใช้ถ้อยคำ และช่วยเสริมความหมายของคำให้เด่นชัดขึ้น

การใช้ภาพพจน์ในเรื่องนี้ประกอบด้วยภาพพจน์ที่สำคัญ ๕ ชนิด ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ และสัทพจน์ การใช้ภาพพจน์จะทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปตามความมุ่งหมายของกวีได้ดียิ่งขึ้น ภาพพจน์ที่พบมากที่สุดคืออุปมา ซึ่งใช้การเปรียบเทียบอย่างตรงไปตรงมา ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความเข้าใจที่กระจ่างชัด ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ให้ความหมายที่ลึกซึ้งกว่าการเปรียบเทียบอย่างธรรมดา และพบในตอนที่กำลังเปรียบเพื่อแสดงเนื้อหาที่ลุ่มลึก ภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐานใช้ในตอนพรรณนาปาฏิหาริย์ต่างๆ เพื่อเสริมเนื้อหาการบำเพ็ญบารมีให้เด่นชัด ภาพพจน์แบบอติพจน์ ช่วยเน้นอารมณ์ความรู้สึกให้เด่นชัดและรุนแรงขึ้น และภาพพจน์แบบสัทพจน์ช่วยให้เกิดความสมจริงในการแสดงเนื้อหา

ในส่วนของการสร้างรสนทางวรรณคดี กวีได้เลือกสรรโวหารต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ซึ่งทำให้อ่านผู้ฟังเกิดรสนทางวรรณคดีแบบต่างๆ รสนทางคดีที่สำคัญสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและ

แนวคิดสำคัญที่ปรากฏในเรื่องร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ได้แก่ กรุณารส วีรรส อัทภุตรส และ ศานตรส

ส่วนลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกที่เกิดจากลีลาของกวี พบว่ากวีแต่ละคนมีลีลาเฉพาะที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่หลากหลาย กวีที่แต่งร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีลีลาเฉพาะคือการใช้โวหารที่แทรกคำอธิบาย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงมีลีลาเฉพาะคือการใช้คำพลิกแพลงในการแต่งกลบท เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีลีลาเฉพาะคือการใช้โวหารแสดงอารมณ์โศกเศร้าด้วยวิธีการพรรณานำให้เห็นความขุขแล้วหักล้างด้วยความทุกข์ พระเทพโมฬี (กลิ่น) มีลีลาเฉพาะคือการใช้สัมผัสอักษรชิดกันหลายเสียง สำนักวัดถนนมีลีลาเฉพาะคือการใช้สัมผัสอักษรชิดกันสองคำทำยวรรคและการใช้โวหารแสดงอารมณ์โศกเศร้าด้วยวิธีการพรรณนาความสุขและความทุกข์สลับกัน ส่วนสำนักวัดสังข์กระจายมีลีลาเฉพาะคือการใช้ซ้ำข้อความและการซ้ำกลุ่มคำ

ด้วยฝีมือของกวีในการเลือกใช้ถ้อยคำ โวหาร อีกทั้งการมีลีลาเฉพาะตัว ตลอดจนการดำเนินตามขนบทางวรรณศิลป์ที่สอดคล้องประสานกันได้อย่างเหมาะสมจึงสร้างสรรค์ให้เรื่องร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกเป็นวรรณคดีที่มีความงดงามทางวรรณศิลป์และมีคุณค่าในการสืบสานแนวคิดเกี่ยวกับการบรรลุพระนิพพานอันเป็นยอดปรารถนาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก” นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ของร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก เฉพาะสำนวนที่ได้รับคัดเลือกมาลงพิมพ์ไว้ในฉบับของกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่าวรรณคดีเรื่องนี้ยังมีแง่มุมที่น่าสนใจศึกษาอีก จึงขอเสนอแนะแก่ผู้สนใจดังนี้

๑. ผู้สนใจอาจศึกษาสำนวนเรื่องร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ ของกวีทั้ง ๖ คน ที่ได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการ เทียบกับมหาชาติกลอนเทศน์สำนวนอื่นๆ ที่ไม่ได้รับการคัดเลือก เพื่อยืนยันว่าสำนวนของกวีทั้ง ๖ คนที่ได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการนั้น เป็นสำนวนที่มีความโดดเด่นในเชิงวรรณศิลป์อย่างแท้จริง

๒. ผู้สนใจอาจศึกษาพัฒนาการในด้านต่างๆ ของวรรณคดีเรื่องเวสสันดรชาดก อาทิ พัฒนาการด้านรูปแบบ ด้านเนื้อหา ด้านศิลปะการประพันธ์ เป็นต้นว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปจากต้นเค้าเดิมมากน้อยเพียงใด อย่างไร

๓ ผู้สนใจอาจศึกษามหาชาติสำนวนอื่นๆ ในแง่มุมวรรณศิลป์หรือแง่มุมอื่นๆ ที่ปรากฏในเรื่องนั้นๆ เช่น ด้านคติความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม